

ادراک شهروندان از میزان فساد اداری در پلیس و دستگاه‌های خدماتی کشوری

حسن بختیاری^۱

از صفحه ۱۳ تا ۳۴

تاریخ دریافت: ۹۴/۷/۲، تاریخ پذیرش: ۹۴/۹/۲۴

چکیده

این پژوهش با هدف سنجش ادراک مردم از فساد اداری در سازمانهای کشوری انجام شده است. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل همه افراد بالای ۱۸ سال مراکز استانها بوده که تعداد ۱۵۰۴۸ نفر از آنها با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. تعداد نمونه در هر شهر بین ۴۰۰ تا ۱۱۰۰ نفر بوده است که سهم آنها به نسبت جمعیت شهری بالای ۱۸ سال و با استفاده از فرمول کوکران تعیین شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته بوده که پس از اجرای آزمایشی و اطمینان از اعتبار و پایایی آن در نیمه اول سال ۱۳۹۳ اجرا شده است. مبنای ساخت پرسشنامه، شاخصهای مربوط به مصادیق فساد اداری شامل رشوه، اختلاس، تبانی و پارتی بازی بوده است. نمره ادراک فساد اداری در گستره صفر تا ۱۰ و از تلفیق داده‌های مربوط به مصادیق فساد اداری برای هر دستگاه محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخصهای میانگین، میانه، انحراف معیار و آزمونهای تحلیل واریانس چند متغیره و M باکس و کرویت بارتلت استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد، که بیشترین میزان ادراک مردم از فساد اداری در سازمانها به ترتیب عبارت است از: شهرداری‌ها، بانکها، دادگاه‌ها و دادگستری‌ها، گمرک، ادارات دارایی و مالیات، نیروی انتظامی، بیمارستانها، دانشگاه‌ها، ادارات و دفاتر ثبت اسناد و املاک و آموزش و پرورش.

واژگان کلیدی

ادراک فساد، مصادیق فساد، سازمان، سنجش ادارک، ادراک شهروندان.

۱. مقدمه

فساد اداری یکی از پدیده‌های اجتماعی است که همه جوامع با شکلهایی از آن مواجه هستند. گزارشهای مؤسسات نظارتی و پایش سلامت اداری در داخل و خارج از کشور نشان می‌دهد، علی‌رغم اقدامات انجام شده برای از بین بردن فساد، تلاشهای صورت گرفته کمتر توانسته‌اند به موفقیت‌های چشمگیری دست یابند. به رغم تأکید روزافزون درباره مبارزه با فساد، بسیاری از تلاشها در این زمینه به دلایل زیادی با شکست مواجه شدند (یو. ان. دی. پی،^۱ ۲۰۰۵). امروزه فساد و کنترل آن، به نگرانی اصلی تمام کشورهای پیشرفته و در حال توسعه تبدیل شده است (موران و همکاران،^۲ ۲۰۰۱). با وجود آنکه هیچ کشوری از فساد مبرا نیست، اسپانیا از این جهت بی‌نظیر است. طی دهه اول قرن بیست و یکم، رونق اقتصادی در اسپانیا به افزایش فساد سیاسی - ابتدا در سطح محلی - نیز منجر شد. این برخلاف آن چیزی است که در سایر نقاط جهان اتفاق می‌افتد؛ چرا که انتظار می‌رود توسعه بیشتر منجر به کاهش فساد شود. در واقع، فساد در این کشور در حال تبدیل شدن به یک معضل مردمی است و هیچ قشر اجتماعی‌ای سالم نیست (جیمز و گارسیا،^۳ ۲۰۱۲، ص ۴). با توجه به اینکه طراحی راهبردها، سیاستها و برنامه‌های مبارزه با فساد اداری در هر کشور باید بر برآورد میزان و مصادیق فساد مبتنی باشد، تبعاً این امر در گرو سنجش میزان فساد اداری در جامعه و دستگاه‌های اداری و اجرایی کشور است.

۲. فساد اداری

از فساد اداری تعاریف مختلفی ارائه شده است که برای رعایت اختصار فقط به چند تعریف از صاحب‌نظران اکتفا می‌شود. تعریف فساد، از اصطلاحات گسترده «سوءاستفاده از قدرت عمومی» و «فساد اخلاقی» گرفته تا تعریف‌های قانونی خاص فساد بعنوان «عمل رشوه‌خواری که یک کارمند دولتی مرتکب می‌شود» یا «مبادله منابع محسوس» را در بر می‌گیرد (اندویگ و فجلد استاد،^۴ ۲۰۰۰، ص ۱۵). برخی از تعاریف، ویژگی بارز فساد

1. United Nations Development Program (UNDP)

2. Moran et al

3. Jiménez & García

4. Jens & Fjeldstad

اداری را پنهان بودن آن بیان کرده‌اند و برخی ضمن تأیید پنهانی بودن، انجام آشکار این پدیده را هم مورد توجه قرار داده‌اند. فساد نوعی فعالیت غیرشفاف و غیرقانونی است که ممکن است به صورت پنهانی و یا به صورت آشکار نیز انجام شود (سون^۱، ۲۰۰۶، ص ۶۳). نیکولا (۲۰۱۰)، فساد را سوءاستفاده از قدرت برای تصمیم‌گیری‌های عمومی در راستای افزایش یا حفظ قدرت یا منابع کسب قدرت (ثروت و منزلت - برای افراد یا منافع سیاسی - که بر قلمرو یا ارزشهای نظام اجتماعی و سیاسی اثر منفی می‌گذارد) تعریف می‌کند. به نقل از (یو. ال. ام. ای. ان. آ، ۲۰۱۴، ص ۲). یکی از شفافترین تعاریفی که مورد پذیرش مجامع جهانی قرار گرفته، تعریفی است که توسط لانگ ست^۳ ارائه شد: «فساد، استفاده غیرقانونی از اختیارات دولتی برای منافع شخصی است» (بامشاد، ۱۳۹۳، ص ۱۲۳). فساد اداری در ماده ۱ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد این‌گونه بیان شده است: «هرگونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و با هدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری، با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زبانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد کند؛ نظیر رشاء، ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداختهای غیرقانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفای اسناد و سوابق اداری و مالی» (قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد، ۱۳۸۷). البته باید توجه داشت که تعاریف فوق با رویکردهای مختلف و در جوامع متفاوتی ارائه شده است که خود می‌تواند توجیه‌کننده تفاوت‌های موجود در این تعاریف باشد. با فرض این تفاوت‌ها شاید نتوان انتظار اجماع بر تعریف واحدی داشت اما همه این تعاریف بر این نکته اتفاق نظر دارند که فساد اداری عبارت است از سوءاستفاده از موقعیت برای دستیابی به منافع شخصی. دقت در تعریف ارائه شده در قانون ارتقای سلامت اداری (که در واقع باید تعریف مبنا در پژوهش‌های

1. Soon

2. ULMAN

3. Long set

فسادسنجی داخل کشور باشد) نیز مؤید این معنی است. بنابراین تعریف عملیاتی فساد اداری در پژوهش حاضر عبارت است از:

«هرگونه رفتار غیر مشروع یا سوءرفتاری که کارکنان سازمانهای دولتی در ارائه خدمات به مردم و یا حین اعمال قانون و انجام وظیفه، با استفاده از قدرت حرفه‌ای برای منافع شخصی، گروهی یا سازمانی انجام دهند.»

۳. سنجش فساد اداری

بحث از سنجش میزان فساد اداری وقتی موضوعیت پیدا می‌کند که اصل وجود فساد اداری و ضرورت پیشگیری و مبارزه با آن مفروض انگاشته شود. ارائه راهکارهایی برای مقابله با فساد اداری بعنوان یک مسئله اجتماعی و جهانی به پژوهشهای زیادی نیازمند است. از این رو دیر زمانی است که مطالعات و اقدامات مبارزه با این پدیده شوم و پیشگیری از آن آغاز شده است (لافری، موریس^۱، ۲۰۰۴). برای هرگونه برنامه‌ریزی و اقدام بمنظور مقابله با فساد اداری و یا پیشگیری از آن، باید ماهیت، عوامل، انواع و گستره و عمق این پدیده شناسایی شود. لازمه این کار هم داشتن شاخص و ابزار مشخص برای سنجش فساد اداری می‌باشد. از این رو یکی از ابعاد اصلی مطالعات و اقدامات ضد فساد، بر دستیابی به شاخصهای سنجش این پدیده تمرکز یافته است (توکلی، ۱۳۹۰، ص ۱۶). با وجود این به دلیل ماهیت موضوع فساد اداری، گروهی از صاحب‌نظران بر این باورند که پیچیده و غیرعلنی بودن این پدیده مانع بزرگی برای سنجش میزان آن است. "در واقع از آنجا که فساد مجموعه‌ای پیچیده از تعامل متغیرها، فرایندها و پدیده‌های مختلفی است که واحدهای گوناگونی دارند، اندازه‌گیری مستقیم آن ممکن نیست" (گلدن^۲، ۲۰۰۵). در عین حال گروه دیگری از صاحب‌نظران ضمن تأیید ماهیت پنهانی این پدیده، معتقدند استفاده از روشها و ابزارهای علمی می‌تواند تا حد زیادی مسئولان جامعه و مدیران سازمانها را از میزان وجود فساد اداری و این تصور که قابل سنجش نبودن فساد، افسانه‌ای بیش نیست آگاه نماید. بنابراین رویکرد دوم معتقد است اگرچه سنجش فساد امری دشوار می‌باشد، لیکن ممکن و عملی خواهد بود و در همین راستا طی دو دهه گذشته تلاشهای

1. Lafri & Moris

2. Golden

زیادی در حوزه سنجش فساد اداری انجام شده است. نتیجه چنین تلاشهایی این بود که فساد قابل اندازه‌گیری است. با وجود آنکه این نتیجه به چالشهای فراوانی کشیده شده است و یک جریان انتقادی نیرومند نسبت به این تلاشها وجود دارد، سنجش فساد جایگاه خود را پیدا کرده است (کافمن و همکاران^۱، ۲۰۰۶، ص ۱).

۴. رهیافت‌های سنجش فساد اداری

برای سنجش فساد اداری دو رهیافت عمده ذکر شده است: رهیافت اول مبتنی بر ادراک و رهیافت دوم مبتنی بر واقعیت است. رهیافت مبتنی بر ادراک ناظر بر سنجش ادراک فساد است. از این نگاه، برای آگاهی از وجود یا شدت فساد و یا مطالعه گستره و ابعاد آن از اندازه‌های متکی بر نگرش افراد یا اقشار خاصی از افراد استفاده می‌شود. پژوهشهای زیادی نشان داده است که همبستگی مثبت و معناداری بین ادراک از فساد و احتمال ارتکاب رفتارهای فسادآمیز در یک جامعه وجود دارد؛ یعنی اگر مردم یک جامعه باور داشته باشند که در آن جامعه فساد وجود دارد، صرف نظر از واقعیت داشتن یا نداشتن این باور، احتمال ارتکاب رفتار فسادآمیز افزایش می‌یابد. بنابراین ادراک می‌تواند برآورد معنی‌داری از فساد باشد.

رهیافت دوم ناظر بر سنجش واقعیت فساد است. تقریباً همه صاحب‌نظران و پژوهشهای انجام شده بر این باورند که فساد پدیده‌ای پنهان است و به همین علت، دستیابی به واقعیت فساد و سنجش و ارزیابی آن اگر غیرممکن نباشد، بسیار دشوار است. با وجود این بخش قابل توجهی از اقدامات و تلاشهای نظری و عملی دولتها، مجامع بین‌المللی و محافل دانشگاهی مصروف شناخت، ارزیابی و مدیریت مقابله با فساد و ارتقای سلامت اداری بوده و هست (بازرگانی، ۱۳۸۴).

۵. ادراک از فساد اداری

با توجه به ماهیت پیچیده و پنهانی فساد اداری، تبعاً دستیابی به میزان واقعی فساد در جوامع، امری غیرممکن است. بر این اساس غالباً برای برآورد میزان فساد اداری از

رهیافت مبتنی بر ادراک فساد اداری استفاده می‌شود. بیشتر برآوردها از فساد، مبتنی بر پیمایش‌های ادراک است. این پیمایش‌های ادراک واجد مزیت پوشش مناسب هستند؛ چرا که پرسیدن ادراک افراد راجع به فساد بسیار آسان‌تر از سنجش عملی فساد به‌طور مستقیم است. به این ترتیب، این پیمایش‌ها هنوز اساس بسیاری از شاخصهای بین‌المللی فساد - از جمله شاخص سالانه ادراک فساد سازمان شفافیت بین‌الملل (CPI) و شاخص کنترل فساد بانک جهانی - را شکل می‌دهند. سنجه‌های مبتنی بر ادراک هم‌چنین در برخی کارهای تجربی اولیه در حوزه اقتصاد فساد نیز مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ از جمله مطالعه بین‌المللی مائورو راجع به رابطه بین فساد و رشد است (الکن و پاندی، ۲۰۱۱، ص ۵). این نوع سنجش فساد مبتنی بر نظرسنجی از مردم و گروه‌های مختلف و سنجش نظرات ایشان درباره میزان فساد رایج در نهادها یا کل جامعه است. این‌گونه اندازه‌گیری اغلب با استفاده از پرسشنامه و در نمونه‌های بزرگ انجام شده است و از انواع روشهای نمونه‌گیری برای تضمین معرف بودن داده‌ها استفاده می‌گردد. هدف از این سنجش‌ها بررسی تغییرات نگرشهای مردم و نخبگان در یک بازه زمانی، شناخت درک مردم و نخبگان از کارایی دولت و سطح وقوع فساد، شناخت نهادها یا عرصه‌هایی که بیشترین فساد در آنها رخ می‌دهد، شناخت میزان حمایت مردم از برنامه‌های ضد فساد، شناخت اقداماتی که مردم آنها را فساد یا مهمترین صورتهای فساد تعریف می‌کنند، ارائه معیارهایی برای رده‌بندی کشورها در زمینه فساد و کمک به سیاستگذاری برای مبارزه با آن است (فاضلی، ۱۳۸۸، ص ۵۵ و ۵۶). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۶. مصادیق فساد اداری

پس از تعیین رهیافت سنجش (که در این پژوهش، سنجش مبتنی بر ادراک مردم از میزان فساد اداری است)، ابتدا باید مصادیق فساد اداری در جامعه آماری مورد نظر تعیین گردد. در ادبیات حوزه سلامت و فساد اداری بحثهای متنوعی پیرامون این موضوع مطرح شده که با توجه به قلمرو مکانی پژوهش حاضر، صرفاً به دیدگاه‌های داخلی کشور پرداخته می‌شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در گزارش تحلیلی خود آورده است: "مصادیق بارز فساد عموماً عبارتند از: سوءاستفاده از موقعیت اداری یا نقض مقررات برای کسب منافع شخصی خود یا افراد دیگر، خویشاوند گماری، رشوه، پول شویی، تصاحب دارایی‌های نامعلوم، تصاحب یا کنترل دارایی بوسیله خویشاوندان، پنهانسازی اموال نامشروع، تشویق و تحریک فرد دیگر برای انجام این اعمال و خرید رأی" (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۶). هم‌چنین پس از تصویب لایحه، در قانون مربوط، مصادیق فساد اداری عبارت است از: "رشا، ارتشا، اختلاس، تبانی، سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص‌های غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفای اسناد و سوابق اداری و مالی" (قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد، ۱۳۸۷). مصادیق فوق بیشتر مفاصد اداری در همه دستگاه‌های کشور را در بر می‌گیرد و این پژوهش صرفاً به بررسی کلی ادراک مردم از میزان وقوع مفاصد اداری می‌پردازد. بنابراین باید مصادیقی انتخاب شوند که اولاً در همه این دستگاه‌ها شیوع داشته باشند و ثانیاً عموم مردم فهم شفاف و مشترکی از آنها داشته باشند. بر این اساس در این پژوهش چهار مورد از مصادیق فساد اداری (رشوه، اختلاس، تبانی و پارتی‌بازی) که دو خصوصیت مذکور را دارند، مورد مطالعه قرار گرفته است.

۷. مواد و روشها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل همه افراد بالای ۱۸ سال مراکز استان در سطح کشور می‌باشد. حجم نمونه‌های پژوهش بر اساس فرمول کوکران برای هر شهر ۳۸۴ نفر بود که با توجه به جمعیت متفاوت شهرها، بین ۴۰۰ تا ۱۱۰۰ نفر (در شهرهای بزرگ) تعیین گردید. در مجموع داده‌های حاصل از پرسشنامه مبنای داده‌های این پژوهش قرار گرفت. برای توزیع نمونه‌ها در سطح هر شهر، ابتدا بر اساس بلوک‌بندی شهرداری هر شهر، سهم نمونه هر بلوک تعیین و بر اساس ملاحظات مربوط به طرح نمونه‌گیری بین مکانهای گردآوری داده‌ها تقسیم شد. مکانهای گردآوری داده‌ها شامل: میادین و خیابانها، منازل، بازار، پارکها، پایانه‌های مسافری درون و برون شهری بوده است. برای گردآوری داده‌ها از

پرسشنامه بعنوان مناسب‌ترین ابزار در پژوهش‌های پیمایشی با حجم نمونه بالا استفاده شد. یکی از روش‌های مرسوم و مستقیم برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش، پرسشنامه است (سرمد و همکاران، ۱۳۸۴). در این روش می‌توان به گستره مطلوبی از اطلاعات و داده‌ها در مدت زمان نسبتاً کوتاه دست یافت (دلاور، ۱۳۸۷). بنابراین با مدنظر قرار دادن هدف پژوهش، ابزار این پژوهش پرسشنامه است. این پرسشنامه دارای دو بخش مشخصات جمعیت شناختی و گویه‌ها و پرسش‌های مربوط به اهداف پژوهش بود که جمعاً دارای ۳۱ سؤال بوده است. برای ساخت گویه‌ها و سؤالات پرسشنامه ابتدا مصادیق فساد اداری شامل رشوه، اختلاس، تبانی و پارتی بازی تعیین و سپس شاخص‌های مربوط به آنها احصا گردید. به منظور حصول روایی محتوا و روایی صوری ابزار اندازه‌گیری پیش از اجرا، نظر کارشناسان و محققان نسبت به معتبر بودن گویه‌ها و سؤالات پرسشنامه اولیه مورد عمل قرار گرفت. هم‌چنین به منظور بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی بهره برده شد که با محاسبه شاخص‌های توصیفی و روانسنجی ابزار، میزان اعتبار برای کل پرسشنامه در پژوهش حاضر ۰/۸۵۴ گزارش شده است. برای محاسبه نمره ادراک از فساد اداری ۱۱ دستگاه، میانگین غیر وزنی نمرات پاسخگویان به هر یک از مصادیق فساد اداری تعیین و مبنای تحلیل‌ها قرار گرفت. محاسبه نمره فساد اداری در مقیاس صفر تا ۱۰ بود که هرچه نمره دستگاهی به ۱۰ نزدیکتر باشد حاکی از فساد اداری بیشتر و هر چه این نمره به صفر نزدیکتر باشد نشانه فساد اداری کمتر است. انتخاب ۱۱ سازمان بر اساس گستردگی ارتباطات مردمی با آنها و عجین بودن زندگی روزمره مردم با آنها بوده است. اسامی این دستگاه‌ها عبارت است از: آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، شهرداری‌ها، نیروی انتظامی، پلیس راهنمایی و رانندگی، بانک‌ها، بیمارستانها، ادارات دارایی و مالیات، دادگاه‌ها و دادگستری‌ها، ادارات گمرک و دفاتر اسناد و املاک کشور. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های میانگین، میانه، انحراف معیار و آزمونهای تحلیل واریانس چند متغیره و M باکس استفاده شده است.

۸. مشخصات نمونه‌های پژوهش

حجم نمونه جمع‌آوری شده برابر با ۱۵۰۴۸ نفر از ۳۳ مرکز استان کشور با میانگین

سنی حدود ۳۶ سال بوده است. هم‌چنین بیشترین نسبت آنان (۳۳ درصد) بین ۳۰ تا ۳۹ سال سن داشته‌اند؛ ۷۶/۱ درصد مرد و ۲۳/۹ درصد زن بوده‌اند. ۷۶/۳ درصد متأهل و ۲۳/۷ درصد مجرد بوده‌اند. بیشترین نسبت افراد (۳۸/۷ درصد) دارای دیپلم، ۳۳/۵ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی (فوق دیپلم به بالا)، ۲۲ درصد زیر دیپلم و ۵/۸ درصد نیز بیسواد و یا باسواد در حد خواندن و نوشتن بوده‌اند. ۲۱ درصد دارای شغل رانندگی، ۳۴/۲۱ درصد از کارمند دولت یا شرکتهای خصوصی، ۱۳ درصد مغازه‌دار، ۳/۱۱ درصد کارگر، ۳/۹ درصد زنان خانه دار، ۸/۳ درصد بازنشسته، ۷/۲ درصد دانشجو، ۵/۷ درصد فرهنگی و ۳/۵ درصد نیز از سایر مشاغل بوده‌اند. هم‌چنین نمونه‌های این پژوهش برابر طرح نمونه‌گیری از میادین، خیابانها، مراکز عمومی و مراجعین به مراکز خدماتی انتخاب شده‌اند.

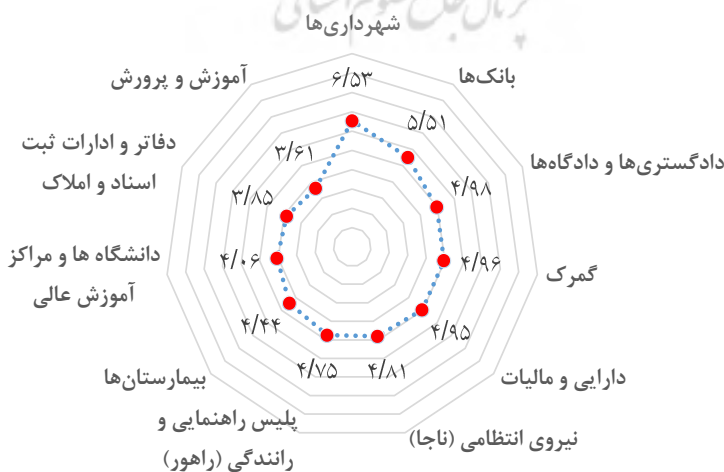
۹. یافته‌های مربوط به سؤالات پژوهش

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، داده‌های این پژوهش مربوط به وضعیت ادراک مردم از ۱۱ سازمانی است که در حوزه‌های مختلف بیشترین مواجهه و یا مراجعه مردمی را دارند. این سازمانها عبارت است از: آموزش و پرورش، ادارات دارایی و مالیات، بانکها، بیمارستانها، پلیس (نیروی انتظامی، بجز راهنمایی و رانندگی)، راهنمایی و رانندگی، دادگاه‌ها و دادگستری‌ها، دانشگاه‌ها، دفاتر اسناد و املاک، شهرداری‌ها و گمرک. میانگین حاصل از تلفیق داده‌های مربوط به مصادیق فساد اداری (شامل رشوه، تبانی، اختلاس و پارتی‌بازی)، بعنوان نمره فساد اداری هر دستگاه به دست آمد. بر این اساس هر چه نمره دستگاهی به عدد ۱۰ نزدیکتر باشد، حاکی از آن است که میزان فساد اداری آن دستگاه بیشتر است و هرچه نمره به صفر نزدیکتر باشد نشان می‌دهد که در آن دستگاه، فساد اداری کمتر و سلامت اداری بیشتری وجود دارد. نتایج در قالب جدول آماره‌های توصیفی (شاخصهای گرایش به مرکز و پراکندگی) ادراک نسبت به فساد اداری در ۱۱ سازمان مذکور ارائه شده است.

جدول شماره (۱): آماره‌های توصیفی ادراک نسبت به وجود فساد اداری در ۱۱ سازمان

رتبه	سازمان	میانگین	میانه	معیار انحراف	کمترین	بیشترین
۱	شهرداری‌ها	۶.۵۳	۷	۳.۲۱۱	۰	۱۰
۲	بانکها	۵.۵۱	۵	۳.۲۲۳	۰	۱۰
۳	دادگستری‌ها و دادگاه‌ها	۴.۹۸	۵	۳.۳۱۷	۰	۱۰
۴	گمرک	۴.۹۶	۵	۳.۵۳۶	۰	۱۰
۵	دارایی و مالیات	۴.۹۵	۵	۳.۳۵۳	۰	۱۰
۶	نیروی انتظامی (بجز راهنمایی و رانندگی)	۴.۸۱	۵	۳.۱۴۵	۰	۱۰
۷	پلیس راهنمایی و رانندگی	۴.۷۵	۵	۳.۱۶۵	۰	۱۰
۸	بیمارستانها	۴.۴۴	۴	۳.۱۸۸	۰	۱۰
۹	دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی	۴.۰۶	۳	۳.۰۹۶	۰	۱۰
۱۰	دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک	۳.۸۵	۳	۳.۰۲۶	۰	۱۰
۱۱	آموزش و پرورش	۳.۶۱	۳	۲.۹۸	۰	۱۰

بر اساس جدول، بیشترین میزان ادراک نسبت به وجود فساد اداری در شهرداری‌ها $۶/۵۳$ و کمترین میزان $۳/۶۱$ در ادارات آموزش و پرورش بوده است. در مجموع بجز شهرداری‌ها و بانکها، میانگین ادراک نسبت به فساد اداری در سایر دستگاه‌ها کمتر از ۵ بوده است. به عبارت دیگر بجز دو دستگاه فوق، در سایر دستگاه‌ها ادراک شهروندان از سلامت اداری در سازمانها بیشتر از فساد اداری بوده است. نمودار زیر وضعیت فساد اداری در دستگاه‌ها در مقایسه با هم را بهتر نشان می‌دهد.

نمودار شماره (۱): میانگین ادراک پاسخگویان نسبت به وجود فساد اداری در ۱۱ سازمان

۱۰. ادراک نسبت به فساد اداری در ۶ حوزه سازمانی

در مرحله بعد برای اینکه سیاست‌گذاران، مدیران و پژوهشگران حوزه سلامت اداری بتوانند بهره‌برداری بیشتر و بهتری از این نتایج داشته باشند، دستگاه‌هایی که از نظر کارکرد دارای مشابهت و همگونی بودند در یک گروه قرار داده شدند. در نتیجه ۶ گروه بزرگتر به شرح زیر تشکیل شد:

- حوزه قضایی (دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک، دادگستری‌ها و دادگاه‌ها)
- حوزه اقتصادی (گمرک، بانک و ادارات دارایی و مالیات)
- حوزه انتظامی (پلیس راهنمایی و رانندگی و نیروی انتظامی)
- حوزه آموزشی (آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی)
- حوزه درمانی (بیمارستانها)
- حوزه خدمات شهری (شهرداری‌ها)

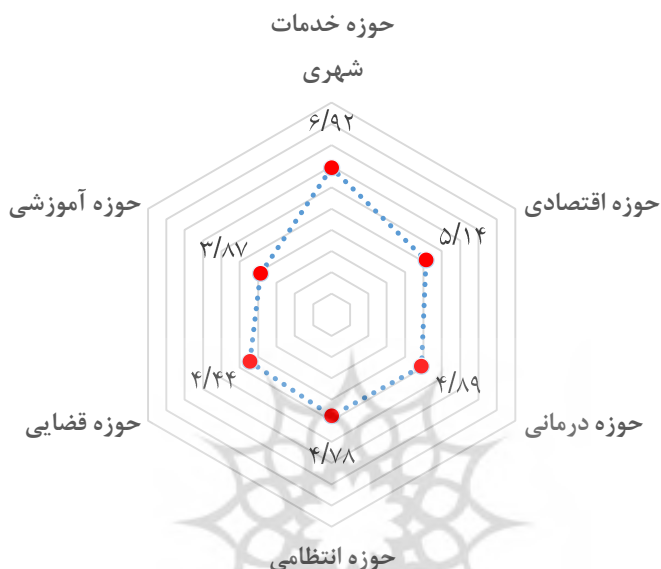
با تلفیق داده‌های مربوط به سازمانهای مربوط به هر حوزه، نمره فساد اداری هر حوزه به شرح جدول شماره (۲) به دست آمد.

جدول شماره (۲): آماره‌های توصیفی ادراک نسبت به وجود فساد اداری در ۶ حوزه

ردیف	حوزه	میانگین	میانه	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
۱	حوزه خدمات شهری	۶.۹۲	۷	۶.۹۷	۰	۱۰
۲	حوزه اقتصادی	۵.۱۴	۵	۲.۶۱	۰	۱۰
۳	حوزه درمانی	۴.۸۹	۴	۷.۱۳	۰	۱۰
۴	حوزه انتظامی	۴.۷۸	۴.۵	۲.۸۸	۰	۱۰
۵	حوزه قضایی	۴.۴۴	۴.۵	۲.۶۱	۰	۱۰
۶	حوزه آموزشی	۳.۸۷	۳.۵	۲.۶۵	۰	۱۰

بر اساس جدول، وضعیت ادراک نسبت به وجود فساد اداری در حوزه خدمات شهری بین ۶ حوزه منتخب با میانگین ۶/۹۲ (از ۱۰ نمره) از همه حوزه‌ها بیشتر بوده و در مقابل حوزه آموزشی با میانگین ۳/۸۷ از همه حوزه‌ها کمتر می‌باشد. از طرفی ادراک نسبت به وجود فساد اداری در حوزه قضایی بعد از حوزه آموزشی با میانگین ۴/۴۴ نمره از ۱۰

گزارش شده است که نمودار زیر این نتایج را بهتر نشان می‌دهد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که از نظر مردم در بین ۱۱ دستگاه مورد مطالعه بیشترین میزان فساد اداری در شهرداری‌ها و کمترین میزان فساد اداری در دستگاه‌های حوزه آموزشی قرار دارد. نمودار شماره (۲) مقایسه دستگاه‌ها با یکدیگر را به وضوح نشان می‌دهد.

نمودار شماره (۲): میانگین ادراک پاسخگویان نسبت به وجود فساد اداری در ۶ حوزه

۱-۱۰. آزمون تحلیل واریانس چندمتغیری (MANOVA) بر اساس جنسیت ابتدا همگنی ماتریس کوواریانس با آزمون M باکس بررسی شد. نتایج آزمون M باکس ۱۱ سازمان بوده است. هم‌چنین در ادامه به منظور بررسی اینکه آیا بین ۱۱ متغیر ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها همبستگی کافی وجود دارد یا نه از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد. نتایج آزمون ($X^2_{(6)} = 55253/1$ و $p < 0/05$) حاکی از وجود همبستگی کافی بین ۱۱ متغیر ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد در سازمانها می‌باشد. با توجه با اینکه مفروضه همگنی ماتریس کوواریانس رعایت نشده بود لذا از ملاک پیلایی برای ارزیابی معناداری اثر چندمتغیری جنسیت بر ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها استفاده شد. نتیجه حاکی از آن است که اثر چندمتغیری

جنسیت روی ادراک از فساد ۱۱ سازمان معنی‌دار است؛ به عبارت دیگر جنسیت روی نمرات ادراک از فساد ۱۱ سازمان اثرگذار است ($\text{Partial } \eta^2 = 0/009$ و $p < 0/05$) در واقع معنادار بودن این آزمون چندمتغیری حاکی از آن است که بین مردان و زنان از نظر ترکیب متغیرهای ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها تفاوت معنادار وجود دارد. لازم به ذکر است که بر اساس این نتایج، بخش بسیار کوچکی از واریانس کل ($0/009$) با این متغیر جنسیت تبیین می‌شود.

جدول شماره (۳): آزمون اثرات بین گروهی متغیرهای ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد

اداری در ۱۱ سازمان بر اساس جنسیت

میانگین متغیر	متغیرهای وابسته	مربعات مجموع	آزادی درجه	مربعات میانگین	آزمون F	معناداری
نسبت	آموزش و پرورش	۲۴۷.۱۲	۱	۲۴۷.۱۲	۲۸.۳۴۷	۰
	دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی	۳۴۰.۱۴	۱	۳۴۰.۱۳۸	۳۶.۹۴۴	۰
	بانکها	۲۱.۱۵	۱	۲۱.۱۵	۲.۰۶۱	۰.۱۵۱
	دادگستری‌ها و دادگاه‌ها	۰.۰۰	۱	۰.۰۰۱	۰	۰.۹۹۲
	دارایی و مالیات	۲۳.۷۷	۱	۲۳.۷۶۶	۲.۲۲	۰.۱۳۶
	گمرک	۴۱.۵۴	۱	۴۱.۵۳۶	۳.۶۶۲	۰.۰۵۶
	شهرداری‌ها	۱۱۸.۴۵	۱	۱۱۸.۴۵۱	۱۱.۶۲۹	۰.۰۰۱
	نیروی انتظامی (بجز راهنمایی و رانندگی)	۲۰۰.۹۵	۱	۲۰۰.۹۵۴	۲۰.۵۵۸	۰
	دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک	۴۱.۳۰	۱	۴۱.۲۹۹	۴.۶۷	۰.۰۳۱
	بیمارستانها	۷۷.۳۹	۱	۷۷.۳۹۱	۷.۷۴۴	۰.۰۰۵
	پلیس راهنمایی و رانندگی (راهور)	۲۵۳.۰۰	۱	۲۵۳.۰۰۴	۲۵.۵۱۵	۰

بر اساس آزمون T^2 هاتلینگ (MANOVA) جدول فوق حاصل شد که در واقع اثر جنسیت را برای هر متغیر وابسته (ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها) ارزیابی می‌کند. همانطور که ملاحظه می‌شود اثر جنسیت بر بانکها، دادگستری‌ها و دادگاه‌ها، ادارات دارایی و مالیات و گمرک معنی‌دار نیست، به عبارت دیگر وضعیت ادراک از فساد اداری بین زنان و مردان در مورد این چهار سازمان یکسان است. همچنین اثر جنسیت بر ۷ سازمان دیگر معنی‌دار بوده است یعنی وضعیت ادراک از فساد اداری بین

زنان و مردان در این ۷ سازمان متفاوت است.

برای اینکه معلوم شود جنسیت پاسخگویان چگونه بر ادراک نسبت به وجود فساد اداری در ۷ سازمان آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، شهرداری‌ها، ناجا، دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک، بیمارستانها و پلیس راهنمایی و رانندگی اثر گذاشته است، میانگین گروه‌ها در هر سازمان بررسی شد. نتایج نشان داد که ادراک زنان نسبت به وجود فساد اداری در آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک و بیمارستانها از مردان بیشتر است. در مقابل ادراک مردان نسبت به وجود فساد اداری در شهرداری‌ها، نیروی انتظامی و پلیس راهنمایی و رانندگی از زنان بیشتر است.

۲-۱۰. آزمون تحلیل واریانس چندمتغیری (MANOVA) بر اساس نوع اشتغال

ابتدا همگنی ماتریس کوواریانس با آزمون M باکس ۵ بررسی شد. نتایج آزمون فساد ۱۱ سازمان بوده است. هم‌چنین در ادامه به منظور بررسی اینکه آیا بین ۱۱ متغیر ادراک از فساد اداری در سازمانها همبستگی کافی وجود دارد یا خیر از آزمون کرویت بارلت استفاده شد. نتایج آزمون ($p < 0/05$ و $X^2_{(65)} = 54831$) حاکی از وجود همبستگی کافی بین ۱۱ متغیر ادراک از فساد سازمانها می‌باشد.

با توجه با اینکه مفروضه همگنی ماتریس کوواریانس رعایت نشده بود لذا استفاده از ملاک پیلابی برای ارزیابی معناداری اثر چندمتغیری نوع اشتغال بر ادراک از فساد اداری در سازمانها ضرورت یافت. نتیجه حاکی از آن است که ادراک شهروندان نسبت وجود فساد اداری در ۱۱ سازمان به طور معناداری از اشتغال تأثیر می‌پذیرد؛ به عبارت دیگر نوع اشتغال روی ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در ۱۱ سازمان اثر گذار است ($\text{Partial } \eta^2 = 0/004$ و $p < 0/05$ و $F_{(12, 147490)} = 5/13$). در واقع معنادار بودن این آزمون چند متغیری حاکی از آن است که بین افراد با مشاغل مختلف از نظر ترکیب متغیرهای ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها تفاوت معناداری وجود دارد. لازم به ذکر است که بر اساس این نتایج، بخش بسیار کوچکی از واریانس کل

(۰/۰۰۴) با متغیر اشتغال تبیین می‌شود.

جدول شماره (۴): آزمون اثرات بین گروهی متغیرهای ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد

اداری در ۱۱ سازمان بر اساس نوع اشتغال

منبع متغیر	متغیرهای وابسته	مربعات مجموع	درجه آزاد	میانگین مربعات	آزمون F	معناداری
اشتغال	آموزش و پرورش	۸۷۱.۴	۱۰	۸۷.۱۴۴	۱۰.۰۴	۰
	دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی	۱۳۴۶.۸	۱۰	۱۳۴.۶۸۱	۱۴.۷۲	۰
	بانکها	۱۱۹.۰	۱۰	۱۱.۸۹۶	۱.۱۶	۰.۳۱۳
	دادگستری‌ها و دادگاه‌ها	۴۶۶.۸	۱۰	۴۶.۶۷۸	۴.۳۷۸	۰
	دارایی و مالیات	۹۳۰.۹	۱۰	۹۳.۰۹۳	۸.۷۴۴	۰
	گمرک	۸۷۱.۷	۱۰	۸۷.۱۷۴	۷.۷۲۴	۰
	شهرداری‌ها	۵۹۰.۶	۱۰	۵۹.۰۶۱	۵.۸۱۷	۰
	نیروی انتظامی (بجز راهنمایی و رانندگی)	۸۳۹.۸	۱۰	۸۳.۹۷۸	۸.۶۲۹	۰
	دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک	۵۳۴.۷	۱۰	۵۳.۴۷۱	۶.۰۶۸	۰
	بیمارستانها	۱۲۹.۴	۱۰	۱۲.۹۴۱	۱.۲۹۵	۰.۲۲۷
	پلیس راهنمایی و رانندگی (راهور)	۱۰۳۲.۵	۱۰	۱۰۳.۲۵۵	۱۰.۴۶	۰

بر اساس آزمون T^2 هاتلینگ (MANOVA) جدول فوق حاصل شد که در واقع اثر نوع اشتغال را برای هر متغیر وابسته (ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها) ارزیابی می‌کند. همانطور که ملاحظه می‌شود اثر اشتغال بر بانکها و بیمارستانها معنی‌دار نیست، به عبارت دیگر وضعیت ادراک نسبت به وجود فساد اداری بین افراد با مشاغل مختلف در مورد این دو سازمان یکسان است. همچنین اثر اشتغال بر ۹ سازمان دیگر معنی‌دار بوده است یعنی وضعیت ادراک شهروندان با مشاغل مختلف نسبت به وجود فساد اداری در این ۹ سازمان متفاوت است.

برای اینکه مشخص شود شغل پاسخگویان چگونه بر ادراک نسبت به وجود فساد اداری در ۹ سازمان آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، گمرک، دارایی و مالیات، شهرداری‌ها، ناجا، دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک، دادگستری‌ها و دادگاه‌ها و پلیس راهنمایی و رانندگی اثر گذاشته است، میانگین گروه‌ها در هر سازمان بررسی شد.

جدول شماره (۵): میانگین ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها به تفکیک نوع شغل

شغل											سازمان
سایر	راننده	بازنشسته	فاقد شغل	خانه دار	مغازه دار	دانشجو	فرهنگی	کارگر	کارمند خصوصی	کارمند دولت	
۳/۷۹	۳/۳۹	۳/۳۱	۴/۱۱	۳/۷۳	۳/۶۳	۴/۱۴	۳/۸۶	۳/۶۵	۳/۷۷	۳/۶۷	آموزش و پرورش
۳/۳	۳/۸	۳/۶۴	۳/۶۱	۳/۰۶	۳/۱۷	۳/۷۱	۳/۰۳	۳/۹۵	۳/۳۶	۴/۲۹	دانشگاهها و مراکز آموزش عالی
۵/۰۴	۴/۹۹	۴/۷۳	۵/۱۱	۴/۸۲	۵/۱	۴/۲۴	۴/۶۵	۴/۶۲	۵/۱۴	۵/۳۱	دادگستریها و دادگاهها
۴/۹۹	۴/۷۸	۴/۸۳	۵	۴/۷۵	۵/۳	۴/۸۹	۴/۶۶	۴/۷۷	۵/۳۷	۵/۵۲	ادارات دارایی و مالیات
۴/۹۲	۴/۷۷	۴/۷۳	۴/۹۳	۴/۷۲	۵/۱۹	۵/۳۲	۴/۸۳	۴/۹	۴/۵	۵/۳۶	گمرک
۶/۷۱	۶/۴۷	۶/۴۲	۶/۴۹	۶/۱۶	۶/۵۶	۶/۲۶	۶/۳	۶/۴۹	۶/۷	۶/۹۴	شهرداریها
۴/۹۲	۴/۹۸	۴/۲۱	۴/۸۳	۴/۳۷	۴/۸۶	۴/۶۹	۴/۴۹	۴/۴۹	۵/۰۳	۴/۸۹	تنبروی انتظامی
۴/۰۱	۳/۷۲	۳/۷۹	۳/۹۴	۳/۷۶	۴/۰۹	۳/۹۵	۳/۷۵	۳/۸۸	۴/۱۳	۴/۳۱	دفاتر ثبت اسناد و املاک

بر اساس جدول مشاهده می‌شود که ادراک دانشجویان نسبت به وجود فساد در آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در مقایسه با سایر مشاغل بیشتر است. از طرفی ادراک کارمندان دولت نسبت به وجود فساد اداری در دادگستری‌ها و دادگاه‌ها، ادارات دارایی و مالیات، شهرداری‌ها و دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک در مقایسه با سایر مشاغل بیشتر بوده و ادراک کارمندان شرکتهای خصوصی نسبت به وجود فساد اداری در ناجا و گمرک در مقایسه با سایر مشاغل بیشتر می‌باشد. در نهایت ادراک رانندگان نسبت به فساد اداری در پلیس راهنمایی و رانندگی در مقایسه با سایر مشاغل بیشتر بوده است. مهم‌ترین یافته حاصل از نتایج فوق این است که میزان ادراک از فساد اداری در مشاغل مرتبط با هر سازمان بیشتر از سایر مشاغل بوده است. بطور مثال، ادراک دانشجویان نسبت به فساد اداری در دانشگاه‌ها بیش از ادراک آنان از فساد اداری در سایر دستگاه‌ها و ادراک کارمندان شرکتهای خصوصی نسبت به فساد اداری در گمرک و ناجا بیش از ادراک آنان از فساد اداری در سایر دستگاه‌ها بوده است.

۳-۱۰. آزمون تحلیل واریانس چند متغیره (MANOVA) بر اساس تحصیلات

برای پاسخ به این پرسش که آیا بین ادراک شهروندان با تحصیلات مختلف نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها تفاوتی وجود دارد یا نه، از آزمون تحلیل واریانس چند متغیری (MANOVA) یا هاتلینگ استفاده شده است. ابتدا همگنی ماتریس کوواریانس با آزمون M باکس بررسی شد. نتایج آزمون ($p < 0/05$ و $F_{(396, 1228.04)} = 1/68$) حاکی از ناهمگنی کوواریانس‌های نمرات ادراک از فساد اداری ۱۱ سازمان بوده است. هم‌چنین در ادامه به منظور بررسی اینکه آیا بین ۱۱ متغیر ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها همبستگی کافی وجود دارد یا نه از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد. نتایج آزمون ($p < 0/05$ و $X^2_{(65)} = 53722/2$) حاکی از وجود همبستگی کافی بین ۱۱ متغیر ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها می‌باشد.

با توجه با اینکه مفروضه همگنی ماتریس کوواریانس رعایت نشده بود لذا از ملاک

پیلایی برای ارزیابی معناداری اثر چندمتغیری تحصیلات بر ادراک شهروندان نسبت به فساد اداری در سازمانها استفاده شد. نتیجه حاکی از آن است که اثر چندمتغیری تحصیلات روی ادراک از وجود فساد اداری سازمانها معنی دار است، به عبارت دیگر میزان تحصیلات روی نمرات ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها اثر گذار است $\text{Partial } \eta^2 = 0/006$ و $p < 0/05$ و $F_{(6, 88, 38)} = 29/12$. در واقع معنادار بودن این آزمون چند متغیری حاکی از آن است که بین افراد با میزان تحصیلات مختلف از نظر ترکیب متغیرهای ادراک نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها تفاوت معنادار وجود دارد. لازم به ذکر است که بر اساس این نتایج، بخش بسیار کوچکی از واریانس کل (0/006) با متغیر میزان تحصیلات تبیین می شود.

جدول شماره (۶): آزمون اثرات بین گروهی متغیرهای ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در ۱۱ سازمان بر اساس تحصیلات

منبع متغیر	متغیرهای وابسته	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آزمون F	معناداری
تحصیلات	آموزش و پرورش	۶۸۳.۴	۶	۱۱۳.۸۹۶	۱۳.۱	۰
	دانشگاهها و مراکز آموزش عالی	۲۰۳۵.۲	۶	۳۳۹.۱۹۴	۳۷.۳۵	۰
	بانکها	۱۱۲۷.۱	۶	۱۸۷.۸۵	۱۸.۴۵	۰
	دادگستریها و دادگاهها	۱۵۲۱.۳	۶	۲۵۳.۵۵	۲۳.۹۴	۰
	دارایی و مالیات	۲۵۰۹.۹	۶	۴۱۸.۳۲۲	۳۹.۶۹	۰
	گمرک	۲۵۶۲.۰	۶	۴۲۶.۹۹۸	۳۸.۲۲	۰
	شهرداریها	۱۲۴۸.۳	۶	۲۰۸.۰۵۵	۲۰.۶	۰
	نیروی انتظامی (ناجا)	۱۰۶۷.۴	۶	۱۷۷.۸۹۹	۱۸.۳	۰
	دفاتر و ادارات ثبت اسناد و املاک	۱۳۸۵.۴	۶	۲۳۰.۹۰۷	۲۶.۴۲	۰
	بیمارستانها	۵۱۹.۸	۶	۸۶.۶۳۲	۸.۶۹۶	۰
	پلیس راهنمایی و رانندگی (راهور)	۷۳۸.۰	۶	۱۲۳	۱۲.۴۵	۰

بر اساس آزمون T^2 هاتلینگ (MANOVA) جدول بالا حاصل شد که در واقع اثر سطح تحصیلات را برای هر متغیر وابسته (ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد در ۱۱ سازمان) ارزیابی می کند. همانطور که ملاحظه می شود اثر سطح تحصیلات بر هر ۱۱

سازمان معنی‌دار بوده است یعنی وضعیت ادراک شهروندان با تحصیلات مختلف نسبت به وجود فساد اداری در این سازمانها متفاوت است. برای اینکه معلوم شود سطح تحصیلات پاسخگویان چگونه بر ادراک نسبت به وجود فساد در ۱۱ سازمان اثر گذاشته است، میانگین گروه‌ها در هر سازمان بررسی شد.

جدول شماره (۷): میانگین ادراک شهروندان نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها به تفکیک تحصیلات

سازمان	تحصیلات					
	کارشناسی ارشد و بالاتر	کارشناسی	کاردانی	دیپلم	کمتر از دیپلم	بی‌سواد و نوشته‌خواندن
آموزش و پرورش	۴/۱۶	۳/۸۴	۳/۸۴	۳/۶۲	۳/۴	۳/۲۳
دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی	۴/۷۳	۴/۵۱	۴/۴	۴/۰۷	۳/۶۶	۳/۳۲
بانکها	۵/۹۲	۵/۸۶	۵/۶۵	۵/۴۵	۵/۲۸	۴/۸۱
دادگستری‌ها و دادگاه‌ها	۵/۸۹	۵/۲۳	۵/۰۵	۴/۹۳	۴/۷۱	۴/۳۲
ادارات دارایی و مالیات	۶/۰۱	۵/۴۲	۵/۱۲	۴/۸۹	۴/۵۵	۴/۱۱
گمرک	۵/۸۵	۵/۴۷	۵/۲۵	۴/۸۳	۴/۶۲	۴/۰۸
شهرداری‌ها	۷/۱۶	۶/۹۱	۶/۵۷	۶/۴۴	۶/۲۳	۵/۹۶
نیروی انتظامی	۵/۴۵	۵/۰۱	۴/۹۴	۴/۸۵	۴/۵۷	۴/۰۷
دفاتر ثبت اسناد و املاک	۴/۷۶	۴/۲۲	۳/۹۶	۳/۸۸	۳/۵۵	۳/۳۶
بیمارستانها	۴/۹	۴/۶۶	۴/۴	۴/۴۴	۴/۲۷	۳/۹۳
پلیس راهنمایی و رانندگی	۵/۱۴	۴/۸۶	۴/۸۱	۴/۸۴	۴/۶۱	۴
میانگین	۵/۴۵	۵/۰۹	۴/۹۱	۴/۷۴	۴/۵	۴/۱۱

بر اساس جدول، مشاهده می‌شود که ادراک افراد با تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر نسبت به وجود فساد اداری در سازمانها در مقایسه با افراد با سایر تحصیلات بیشتر است. از طرفی ادراک افراد بی‌سواد و در حد خواندن و نوشتن نسبت به وجود فساد اداری در همه سازمانها در مقایسه با افراد با سایر تحصیلات کمتر بوده است. هم‌چنین نتایج حاکی از آن است که در مجموع با افزایش تحصیلات افراد، ادراک آنان نسبت به وجود فساد اداری

در دستگاه‌ها افزایش می‌یابد.

۱۱. نتیجه‌گیری

در این مطالعه وضعیت ادراک شهروندان از ۱۱ دستگاه شامل آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، شهرداری‌ها، نیروی انتظامی (بجز راهنمایی و رانندگی)، پلیس راهنمایی و رانندگی، بانکها، بیمارستانها، ادارات دارایی و مالیات، دادگاه‌ها و دادگستری‌ها ادارات گمرک و دفاتر اسناد و املاک کشور مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج، میانگین نمره ادراک از فساد اداری در این ۱۱ دستگاه برابر ۴/۷۶ است. این نمره بیانگر آن است که در مجموع شهروندان حدود نیمی از مراجعات به این دستگاه‌ها و یا مواجهه با مأموران آنها را فساد آمیز می‌دانند. ضمن اینکه در بین دستگاه‌های حوزه‌های مختلف، به ترتیب حوزه‌های آموزشی، قضایی، انتظامی و درمانی دارای فساد اداری کمتر از ۵ و حوزه خدمات شهری (شهرداری‌ها) و حوزه اقتصادی (شامل بانکها، ادارات دارایی و مالیات و گمرک) دارای بیشترین فساد اداری و نمره فساد بالاتر از ۵ بوده‌اند. به عبارت دیگر در این دو حوزه میزان فساد اداری بیشتر از سلامت اداری بوده است. همچنین بر اساس یافته‌ها می‌توان گفت که افراد با مشاغل مرتبط نسبت به هر یک از دستگاه‌ها، ادراک فساد بیشتری در مقایسه با سایر مشاغل داشته‌اند. بطور مثال دانشجویان نمره ادراک فساد بیشتری به دانشگاه‌ها داده‌اند، کارمندان نمره فساد بیشتری به ادارات دارایی و مالیات و دادگستری‌ها داده‌اند و رانندگان نمره فساد بیشتری به پلیس راهنمایی و رانندگی داده‌اند. این وضعیت نشان‌دهنده آن است که هر چه افراد با فضای داخلی سازمانها و فرایندهای آنها درگیرتر باشند، میزان ادراک آنان از فساد اداری در این سازمانها بیشتر است.

۱۲. پیشنهادها

- برای افزایش حساسیت، توجه و ابراز واکنش مردم در رویارویی با مظاهر فساد اداری، لازم است با کار فرهنگی، توجیهی، آنان را نسبت به وظایف قانونی و شرعی خود آگاه کنند.

- ساز و کارهای ارتباطی مناسب برای آسان‌سازی ارتباط مردم با مراجع رسیدگی به تخلفات و مفاسد اداری در دستگاه‌های اجرایی پیش‌بینی شود.
- با توجه به نمره کم برخورد دستگاه‌های اجرایی با مظاهر فساد اداری، دستگاه‌ها باید هم با جدیت و قوت بیشتری با مفاسد اداری برخورد کنند و هم این موارد را به اطلاع عموم برسانند.

فهرست منابع

- بازرگانی، محمد (۱۳۸۴). واقع‌نمایی شاخص ادراک فساد، مقدمه‌ای بر سنجش سلامت و فساد نظام اداری در ایران، موسسه آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ج ۲.
- بامشاد، علی (۱۳۹۳). بررسی نقش خدمات الکترونیک انتظامی در ارتقای سلامت اداری در ناجا، مجموعه مقالات همایش ملی پلیس و ارتقای سلامت اداری، ج اول، ص ۱۴۴-۱۱۵.
- توکلی، عبدالله (۱۳۹۰). درآمدی بر تبیین الزامات روش شناختی طراحی شاخص ملی سنجش فساد اداری، فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی، ش ۶۹.
- دلاور، علی (۱۳۸۷). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: انتشارات ویرایش.
- سرمد، زهره حجازی، اله. بازرگان، عباس (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر سنجش فساد، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷). قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد.
- مرکز پژوهش‌های مجلس، فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوقی، ش ۱۲، زمستان ۱۳۸۶.

Research on Corruption.

- Golden, M. A., & Picci, L. (2005). Proposal for a new measure of corruption, illustrated with Italian data. *Economics & Politics*, 17(1), 37-75.
- Jiménez, J. L., & García, C. (2012). Corruption and local politics: does it pay to be a crook? (No. 201212). University of Barcelona, Research Institute of Applied Economics.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2006). Measuring governance using cross-country perceptions data. *International handbook on the economics of corruption*, 52.
- LaFree, G., & Morris, N. (2004). Corruption as a global social problem. *Handbook of social problems: A comparative international perspective*, 600-18.
- Lim, G. S. (2006). Macro-economic outcomes of corruption: a longitudinal empirical study. *Singapore management review*, 28(1), 63.
- Moran, J. (2001). Democratic transitions and forms of corruption. *Crime, Law and Social Change*, 36(4), 379-393.
- Olken, B. A., & Pande, R. (2011). Corruption in developing countries (No. w17398). National Bureau of Economic Research.
- Ulman, S. R. (2014). Distinction Between Corruption Perceptions On The Ethical And Practical Levels. *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 14(1 (19)), 251-260.